

AANGETEKEND

De voorzieningenrechter van de Rechtbank
Midden-Nederland
Sector bestuursrecht
Postbus 16005
3500 DA Utrecht

Vooraf per e-mail:
bestuurvovo.mnl@rechtspraak.nl en
[REDACTED]@rechtspraak.nl

[REDACTED]
advocaat
T : +31 (0)10 [REDACTED]
F : +31 (0)10 2 [REDACTED]
M: +31 (0)6 [REDACTED]
E : [REDACTED]@straatmankoster.nl

Rotterdam, 6 september 2024

Onze ref.: 09-1256

Uw ref.: UTR 24/5579 en UTR 24 /5681

Betreft: Verweerschrift GS inzake verzoeken om voorlopige voorziening van Stichting De
Faunabescherming en Stichting Animal Rights

VERWEERSCHRIFT

Edelachtbare Vrouwe,

1. Inleiding

- 1.1. Op 23 augustus 2024 hebben Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht ("**GS**") aan de provincie Utrecht, team Natuur en Landbouw ("**vergunninghouder**") een omgevingsvergunning verleend voor een flora- en fauna-activiteit. De omgevingsvergunning ziet op het zenderen, vangen en eventueel negatief conditioneren van wolf met kenmerk GW3237m ("**het bestreden besluit**" of "**de omgevingsvergunning**").
- 1.2. Stichting de Faunabescherming ("**de Faunabescherming**") heeft op 26 augustus 2024 bezwaar gemaakt tegen het bestreden besluit. Op diezelfde dag is er door de Faunabescherming ook een verzoek om voorlopige voorziening ingediend bij uw rechtbank om het bestreden besluit te schorsen tot zes weken nadat op de bezwaren van de Faunabescherming zal zijn beslist.
- 1.3. Stichting Animal Rights ("**Animal Rights**") heeft op 2 september 2024 pro forma bezwaar gemaakt tegen het bestreden besluit. Op diezelfde dag is er door Animal

Rights ook een pro forma verzoek om voorlopige voorziening ingediend bij uw rechtbank om het bestreden besluit te schorsen tot zes weken nadat op de bezwaren van Animal Rights zal zijn beslist.

- 1.4. De zitting in beide zaken zal plaatsvinden op 9 september om 13:30 uur.
- 1.5. GS is in de gelegenheid gesteld om een verweerschrift in te dienen. Hierbij maken wij namens GS tijdig van deze gelegenheid gebruik.
- 1.6. Ondergetekenden vertegenwoordigen ook vergunninghouder die zich in beide zaken heeft gemeld als derde-belanghebbende. De vergunninghouder onderschrijft hetgeen in het verweerschrift wordt opgemerkt en dient niet separaat nog een reactie in op de verzoeken van de Faunabescherming en Animal Rights.
- 1.7. De Faunabescherming heeft aangekondigd heden nog een aantal stukken te sturen. Dat is na door u gestelde deadline voor het indienen van stukken. GS weten niet om welke stukken het gaat, maar zien niet waarom de Faunabescherming de mogelijkheid zou moeten krijgen om nog stukken in te dienen na de deadline van 5 september 9.00 uur voor zover het zou gaan om uitgebreide stukken of stukken die eerder hadden kunnen worden ingediend. GS kunnen niet reageren op deze stukken in het verweerschrift maar zullen dat tijdens de zitting doen ingeval u de stukken toelaat.
- 1.8. De opbouw van dit verweerschrift is als volgt. In paragraaf 2 wordt de achtergrond en het procesverloop geschetst. In paragraaf 3 zetten wij het verweer uiteen met betrekking tot het verzoek van de Faunabescherming en in paragraaf 4 volgt het verweer met betrekking tot het verzoek van Animal Rights. De conclusie is opgenomen in paragraaf 4.

2. Achtergrond en procesverloop

- 2.1. De wolf is sinds 2018 terug in Nederland¹ en thans leven er tien wolvenroedels in Nederland². In de provincie Utrecht leven er – zover bekend uit actieve monitoring – momenteel zeven wolven: de wolf met kenmerk GW3237m en een wolvenpaar met vier welpen. Het bestreden besluit ziet enkel op de wolf met kenmerk GW3237m en nadrukkelijk niet op het wolvenpaar met de welpen.
- 2.2. Sinds 10 mei 2023 komen er bij het Wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging en de Provincie Utrecht veel meldingen over incidenten met een wolf binnen, waarbij in

¹ [Inleiding | Wolven in Nederland](#).

² [Verspreiding wolf in Nederland - BIJ12](#)

zeker 20 gevallen de wolf met kenmerk GW3237m herkend is als de betrokken wolf. Het overzicht van de incidenten staat op pagina 5-7 van het Plan van aanpak ("PvA"), dat als bijlage 4 onderdeel is van het bestreden besluit.

NB: Het incident van 31 juli 2024 – waarbij wolf met kenmerk GW3237m een kind omver heeft gelopen – is niet beschreven in het PvA, nu dit incident na afronding van het PvA heeft plaatsgevonden. In het bestreden besluit is hier – juist omdat het niet in het PvA is beschreven – wel uitgebreid op ingegaan. Hoewel de noodzaak om te handelen jegens wolf met kenmerk GW3237m dus al lang bestond voor dit incident, laat deze confrontatie met een kind des te meer zien dat er een urgente noodzaak is om te handelen.

- 2.3. Vergunninghouder heeft aan de Zoogdiervereniging gevraagd om de incidenten en het gedrag van wolf GW3237m steeds te duiden en haar hieromtrent te adviseren. De Zoogdiervereniging is van mening dat het gedrag van wolf met kenmerk GW3237m – namelijk het herhaaldelijk negeren van mensen en binnen 30 meter komen van mensen – dusdanig onnatuurlijk is dat er een risico op escalatie aanwezig is met gevaar voor mensen (en honden). Dit moet ten alle tijden voorkomen worden. Er is daarom door vergunninghouder een omgevingsvergunning voor het vangen, zenderen en eventueel negatief conditioneren aangevraagd met als doel de wolf met kenmerk GW3237m weer schuw te maken voor mensen.
- 2.4. Hoewel het voorkomen van ernstig letsel bij een kind of volwassene een rechtens te beschermen belang is dat vergunninghouder en GS zwaar vinden wegen, willen vergunninghouder en GS met de omgevingsvergunning tegelijk voorkomen dat de wolf met kenmerk GW3237m uiteindelijk uit de populatie moet worden genomen. In die zin is de omgevingsvergunning juist in het belang van de wolf zelf, namelijk om erger – afschot – te voorkomen.
- 2.5. Er is zorgvuldig en specifiek onderzoek gedaan naar het gedrag van deze wolf en de passende interventie door drie deskundigen van de Zoogdiervereniging. Deze drie deskundigen hebben ook drie internationaal gerespecteerde wolvendeskundigen gevraagd om een *expert judgement* in de vorm van een vraaggerek. Een van de deskundigen is Ilka Reinhardt, waar de Faunabescherming ook veelvuldig naar verwijst. In hun advisering over het gedrag van wolf met kenmerk GW3237m gaven zij aan dat het van het grootste belang is om zo snel mogelijk te starten met het vangen, zenderen en eventueel aanvullend negatief conditioneren van de wolf om het gedrag te keren. De deskundigenanalyses maken deel uit van het PvA, hetgeen als bijlage 4 onderdeel uitmaakt van de omgevingsvergunning.

- 2.6. Uit het PvA wordt voorts duidelijk dat er weliswaar geen uitgebreide wetenschappelijke studies zijn naar aversief conditioneren (met of zonder paintball geweer) maar dat er wel *best practices* zijn (p. 14 pvA). Het gebrek aan wetenschappelijke studies naar aversief conditioneren wordt verklaard door het feit dat de wolf elders – in de EU maar ook daarbuiten – in dergelijke situaties wordt afgeschoten.³
- 2.7. Het is volgens GS dan ook overduidelijk dat er heel snel gehandeld moet worden jegens wolf met kenmerk GW3237m en dat niets doen en afwachten geen optie is. GS hebben dan ook op 23 augustus jl. het bestreden besluit verleend.
- 2.8. GS realiseren zich dat het maatschappelijke debat over wolven zorgt voor felle discussies en Nederland verdeelt in groepen die tegen en voor de wolf zijn. Met het bestreden besluit treden GS direct op tegen een wolf die onnatuurlijk gedrag vertoont. Dit gaat voor tegenstanders niet ver genoeg (die wensen afschot) en voor voorstanders te ver (die vinden dat de wolf met rust gelaten moet worden). De nieuwsberichten over wolf met kenmerk GW3237m en het wolvenpaar in Leusden hebben het vorenstaande benadrukt. Zoals ook toegelicht door vergunninghouder – zie bijlage 3 van het procesdossier – is de provincie Utrecht verantwoordelijk voor de bescherming van de wolf. In die hoedanigheid heeft vergunninghouder besloten om de vergunning aan te vragen om wolf met kenmerk GS3237m te vangen, zenderen en negatief te conditioneren.
- 2.9. Met vergunninghouder – en de deskundigen (zie PvA) - zijn GS van mening dat er een reëel risico is op escalatie waardoor wolf GW3237m wellicht als probleemwolf betiteld wordt en het maatschappelijk draagvlak voor de wolf verminderd wordt. Met het vangen, zenderen en negatief conditioneren wordt het individu gered en werkt de provincie Utrecht aan behoud van draagvlak voor een vorm van samenleven met de wolf.
- 2.10. GS kunnen het dan ook waarderen dat een natuurbeschermingsorganisatie zoals Fauna4Life heeft aangegeven dat zij achter het standpunt van de deskundige van vergunninghouder, de Zoogdiervereniging, staat door op haar website te plaatsen:

“Naar aanleiding van de heftige discussies over wolven en de roep om een wolf in Utrecht, die enkele malen mensen heeft benaderd, dood te schieten of zelfs het volledig

³ Zie bijvoorbeeld de opmerking van deskundige Reinhardt "If this would have happened in Germany or Norway, the wolf would have already been dead Or we would really have advised the authorities to give a permit to take action (such as hazing with prior collaring) En deskundige Linnell "In Northern and Eastern European context, the wolf would have already been shot by now Most people won't let it go this far "

wolvenvrij maken van bepaalde gebieden, geeft Fauna4Life hierbij haar standpunt weer ()

Wij staan daarom achter het standpunt van de Zoogdiervereniging om de wolf te vangen/verdoven en van een zender te voorzien. Dit zal voor het dier zeer stressvol zijn en ertoe leiden dat hij voortaan respect zal hebben voor mensen, weer afstand zal houden en mensen in ieder geval niet meer actief zal benaderen. Wat Fauna4Life betreft, is dit een logische en acceptabele ingreep om afschot van dit dier te voorkomen”⁴

- 2.11 De Faunabescherming en Animal Rights zijn een andere mening toegedaan en hebben bezwaar gemaakt alsmede een verzoek om voorlopige voorziening ingediend tegen het bestreden besluit. Hieronder wordt op de beide verzoeken ingegaan

3. Het verweer inzake het verzoek van de Faunabescherming

- 3.1 In het verzoek om voorlopige voorziening daaronder begrepen het aanvullende verzoek om voorlopige voorziening van 5 september jl, heeft de Faunabescherming een groot aantal gronden naar voren gebracht tegen het bestreden besluit. GS hebben ervoor gekozen om de gronden te groeperen onder de noemers “noodzaak”, “geen andere bevredigende oplossing”, “effectiviteit aversieve conditionering”, “middelen”, “staat van instandhouding”, “uitvoerbaarheid” en “varia”.

- 3.2. In algemene zin merken GS het volgende op over het verzoek van de Faunabescherming. De Faunabescherming miskent dat het bestreden besluit wordt geschraagd door een deugdelijk deskundigenonderzoek – inclusief een *expert judgement* van onafhankelijke, toonaangevende internationale wolvendeskundigen – met een specifieke onderbouwing voor de wolf GW3237m.

- 3.3 De Faunabescherming haalt zelf enkel algemene onderzoeken en literatuur over wolven aan inclusief een notitie van Groot-Bruinderink die ziet op de situatie met de wolf in Ermelo (ECLI NL RBGEL 2024 3065). De Faunabescherming heeft met haar algemene onderzoeken en verwijzingen naar algemene literatuur de onderbouwing van het bestreden besluit dan ook niet dan wel onvoldoende weersproken.

Noodzaak

- 3.4. De Faunabescherming voert diverse argumenten aan waarom er geen sprake zou zijn van een noodzaak om de wolf te vangen, verdoven en - indien nodig - (verder) aversief te conditioneren met een paintball geweer. GS noemen hierna de belangrijkste argumenten en reageren per argument.

⁴ <https://fauna4life.nl/wolf-en-mens-respect-voor-elkaar/>

Er is geen sprake van afwijkend (onnatuurlijk gedrag) van wolf GW3237m

- 3.5. Deze wolf vertoont juist natuurlijk gedrag en voelt zich aangetrokken tot honden als soortgenoten. Het gaat om loslopende honden en niet om aangelijnde honden. De wolf is niet agressief naar mensen of honden. Het gedrag van de wolf valt niet binnen de escalatieladder⁵ aldus de Faunabescherming. Er zijn verder niet veel incidenten met de wolf geweest – althans veel minder dan in het PvA (p. 5 tot en met 7) is aangegeven. De wolf GW3237m is mogelijk niet goed herkend. De wolf is wel degelijk mensenschuw, want de wolf kwam in september/ oktober 2023 niet binnen schootsafstand van een verdovingsweer. Het gedrag van de wolf zal voorts mogelijk uitdoven als het een paar vormt met een wolvin.

Reactie GS

- 3.6. Dit is niet correct. GS wijzen op het PvA waarin is aangegeven dat er nog geen sprake is van een probleemwolf in de zin van de escalatieladder trede b en hoger, maar er is volgens de deskundigen wel sprake van trede a waarbij geldt dat het gedrag nadrukkelijk wordt benoemd als potentieel gevaarlijk:

"De situatie wordt daarom ingeschat als de eerste trede van de escalatieladder: een probleemsituatie met een wolf."

En:

"Op dit moment wordt gedrag door deskundigen op het gebied van probleemsituaties met wolven (onder andere dr. Ilka Reinhardt van Lupus Instituut, professor Claudio Sillero van Oxford University en de IUCN Canid Specialist Group, dr John Linnell van Noors instituut voor Natuuronderzoek en Large Carnivores Initiative Europe, Glenn Lelieveld en Dick Klees) beoordeeld als 'langdurig bij herhaling' 'veel minder dan 30 meter', 'niet agressief naar mens of hond' en 'potentieel gevaarlijk (p.10)."

- 3.7. De kwalificatie 'langdurig' en 'bij herhaling' is gebaseerd op de tabel met incidenten met wolf GW3237m. De Faunabescherming meent dat er veel minder incidenten aan de orde zijn met deze wolf, maar speculeert op dit punt en maakt haar standpunt niet aannemelijk. De tabel is bovendien een samenstel van een aantal relevante meldingen, maar er zijn veel meer meldingen beschikbaar (zie p.5). De tabel bevat alleen de meldingen waarbij deze wolf individueel herkenbaar was, maar – gelet op het beperkte aantal wolven in Utrecht – is het aannemelijk dat een deel van de andere meldingen ook gaan over deze wolf.

⁵ Zoals opgenomen in het Interprovinciaal Wolvenplan 'interventierichtlijnen' opgesteld door de IPO-Wolvenwerkgroep van 13 april 2023

- 3.8. In het PvA wordt ook expliciet benoemd dat in dit geval er sprake is geweest met ontmoetingen van loslopende honden die zich op het moment van de ontmoeting dichtbij de mens bevonden maar de wolf de mens negeert en binnen 30 meter de mens nadert (p. 7 PvA):

“De overeenkomst die uit de verschillende meldingen van tabel 1 in de vorige paragraaf valt op te maken, is dat de wolf zijn interesse richt op een hond en daarbij de menselijke aanwezigheid (de baas van de hond) categorisch negeert, maar wel binnen 30 meter van mensen komt. Er zijn enkele meldingen waarbij de wolf binnen 30 meter van een mens is geweest zonder dat er een hond aanwezig was. Het gedrag treedt al langere tijd op zonder een duidelijke toename, maar blijft wel bestaan.

Het betreft vooral loslopende honden op geringe afstand van een begeleider waarbij de begeleider de hond terugroept. In een poging de wolf te verdrijven wordt meestal hard geroepen. De wolf toont zich hiervan niet onder de indruk. Alleen wanneer het roepen gecombineerd gaat met een onverwachte beweging, zoals het gooien met iets, laat de wolf soms een reactie richting de mens zien. Dit uit zich dan in 'oversprong' gedrag, maar blijkt niet te resulteren in de aftocht door de wolf. In de meeste gevallen is er in het geheel geen reactie richting mensen.”

En uit het bestreden besluit (p. 5):

“Recentelijk komen steeds meer meldingen bij hen binnen over situaties waarin een wolf ook dichtbij personen komt zonder hond.”

- 3.9. Deze situatie is dan ook vergelijkbaar met de situatie waarin de wolf aangelijnde honden – en dus mensen – dicht benadert. Verder benadert de wolf ook dichtbij mensen zonder hond.
- 3.10. Ten aanzien van het mogelijk uitdoven van het gedrag; het is nooit 100% uit te sluiten dat het gedrag van de wolf verandert in de toekomst – wellicht door het vormen van een paar met een wolvin – maar op dit moment is er sprake van een langere tijd optredend gedragspatroon dat de deskundigen grote zorgen baart en waarover zij adviseren in te grijpen ten behoeve van zowel de wolf als de mens. Dat de laatste maand (augustus) er geen meldingen zijn geweest met betrekking tot deze wolf, is een veel te korte periode om te kunnen concluderen dat het gedrag van de wolf is veranderd.
- 3.11. Voor wat betreft de opmerking van de Faunabescherming dat de wolf wel degelijk mensenschuw is, omdat de wolf in september/ oktober 2023 niet binnen

schootsafstand van een verdovingsweer is gekomen: GS wijzen op de lange lijst met gemelde en door de deskundigen (zie PvA) incidenten waarbij de wolf een hond/ mens met hond / mens zonder hond dicht nadert en welke incidenten zich in de periode na september / oktober 2023 veelvuldig hebben voorgedaan. Er is zeker geen sprake van een mensenschuwe wolf.

- 3.12. GS hebben dan ook redelijkerwijs geen twijfel over het gedrag van de duur en aard van het gedrag van deze wolf en menen dat de deskundigen goed onderbouwd het gedrag hebben gekwalificeerd als gedrag dat moet worden omgebogen door interventie zoals opgenomen in het bestreden besluit.

Geen andere bevredigende oplossingen / preventieve beschermingsmaatregelen

- 3.13. De Faunabescherming is van mening dat er onvoldoende onderzoek is gedaan naar andere bevredigende oplossingen. De Faunabescherming noemt ook dat GS eerst preventieve beschermingsmaatregelen moeten treffen om voorvallen met de wolf te voorkomen zoals het plaatsen van voorlichtingsborden, het instellen van een uitlaatverbod of aanlijngedod en afsluiting van (deel)gebieden voor mensen en honden (zoals is gebeurd voor landgoed Den Treek en een aangrenzend gebied in Woudenberg). Verder uit de Faunabescherming kritiek op het PvA / bestreden besluit ten aanzien van de overwegingen over het risico op voedselconditionering.
- 3.14. GS zien dat de Faunabescherming deze maatregelen zowel plaatst in de sleutel van de juridische verplichting om beschermingsmaatregelen te nemen als in de sleutel van het moeten onderzoeken/ toepassen van een andere bevredigende oplossing. Om praktische redenen bespreken GS deze argumenten van de Faunabescherming gezamenlijk.

Reactie GS - Informatie aan het publiek

- 3.15. Voor wat betreft de informatie aan het publiek via borden zoals wordt voorgestaan door de Faunabescherming geldt dat dit ook is gebeurd en nog steeds aan de orde is. GS wijzen op p. 16/17 van het PvA waar staat:

"De provincie heeft (extra) toezicht in het veld georganiseerd en verschillende terreinbeherende organisaties en gemeenten hebben gezamenlijk invulling gegeven aan de publieksinformatie met name in en nabij hondenlosloopgebieden. Het belang van het aanlijnen van honden maar ook het advies niet te voeren en eventueel luid te praten wordt nader toegelicht via posters, borden, berichten via de pers en informatie op websites. Goede uitleg en goede adviezen zijn belangrijk voor de veiligheid van eenieder en omdat het advies tot aanlijnen niet door iedereen wordt gewaardeerd. Behoud van draagvlak voor zulke maatregelen is belangrijk.

De opvolging van de adviezen door het publiek dat in het gebied wandelt en recreëert is matig tot slecht, zo geven BOA's aan. Het lijkt bij mensen, ondanks de aanwezigheid van de posters, borden, berichten in de pers en informatie op de website, onvoldoende door te dringen dat in deze hondenloslooplegebieden een wolf aanwezig is die actief op honden afkomt. Mensen weten op het moment van een confrontatie met een wolf onvoldoende wat ze moeten doen. Hieruit trekken wij de conclusie dat een probleemsituatie niet opgelost kan worden door uitsluitend voorlichting aan mensen te geven."

- 3.16. Daarbij weegt ook mee dat de aard van de noodzaak – het zorgelijke gedrag van de wolf dat als potentieel gevaarlijk wordt gezien door de deskundigen – meebrengt dat een andere bevredigende oplossing voldoende robuust moet zijn om het gevaar voor de openbare veiligheid adequaat te adresseren. Dat is met voorlichting aan het publiek niet het geval, hetgeen overigens onverlet laat dat deze voorlichting onverminderd wordt voortgezet als ondersteunende maatregel.
- 3.17. GS hebben op basis daarvan geconcludeerd dat het belang van de bescherming van de openbare veiligheid niet via een andere bevredigende oplossing kan worden gedaan zonder de wolf opzettelijk te verstoren (p. 7 bestreden besluit).

Uitlaatverbod / aanlijngedod

- 3.18. De Faunabescherming benoemt specifiek dat op en rond de Utrechtse Heuvelrug geen verbod is afgekondigd voor het uitlaten van honden en er ook geen aanlijngedod geldt. Deze maatregelen hadden volgens de Faunabescherming eerst genomen moeten worden voordat overgegaan had kunnen worden tot het verlenen van het bestreden besluit.⁶

Reactie GS

- 3.19. GS zijn het hier niet mee eens. In het bestreden besluit en in het PvA is goed onderbouwd dat zulke maatregelen geen alternatieven (meer) zijn. Voor de volledigheid merken GS in het kader van het standpunt over alternatieven op dat op p.18 van het PvA is beschreven dat minder ingrijpende vormen van negatief conditioneren, zoals met geluid (luid roepen) of visuele middelen of zelfs het gooien van stokken naar de wolf, niet effectief genoeg zijn gebleken. Verder zijn de door de Faunabescherming voorgestane maatregelen van een uitlaatverbod en/of een aanlijngedod overwogen.

⁶ Randnummer 36 bezwaar en randnummer 4 verzoek om voorlopige voorziening

- 3.20. Hierbij werd echter vastgesteld dat dit zeer waarschijnlijk onvoldoende opgevolgd zal worden en bovendien – gelet op het grote leefgebied van de wolf – niet te handhaven is. Zie in dit kader p. 17 van het PVA:

"Ook is het de vraag of een aanlijndadvies/gebod van de betrokken terreineigenaren voldoende opgevolgd wordt, zelfs met het opschroeven van handhaving. De locaties waar de incidenten zich sinds het begin van de probleemsituatie voordoen strekt zich uit van Amerongen tot Hilversum. De overheden hebben aangegeven dat het moeilijk is om in zo'n groot gebied zo intensief te handhaven. De situaties komen het meest voor in het middengebied van Den Treek, Leusderheide tot Zeist."

- 3.21. GS zijn gelet op het vorenstaande dan ook van mening dat een uitlaatverbod of een aanlijngebod geen bevredigende andere oplossing is die maakt dat de wolf niet opzettelijk hoeft te worden verstoord.

Reactie GS – afsluiten (deel)gebieden voor mens en hond

- 3.22. De Faunabescherming stelt onder verwijzing naar de afsluiting van (een deel van) landgoed Den Treek in de gemeente Leusden en aangrenzend gebied in de gemeente Woudenberg dat afsluiting van gebieden voor mensen ten faveure van de wolf een andere bevredigende oplossing is.
- 3.23. De Faunabescherming ziet eraan voorbij dat de afsluiting van Den Treek en omgeving een geheel andere situatie betreft waarin de burgemeester op basis van een noodbevel uit hoofde van de Gemeentewet in een acute situatie heeft ingegrepen met het oog op bescherming van de openbare veiligheid na twee incidenten met andere wolven dan wolf GW3237m. Het ging om de situatie waarbij een wolf een hond heeft meegenomen op 6 juli jl. welk incident binnen tien dagen werd gevolgd door de situatie waarbij een wolf een kind heeft gebeten. Vermoedelijk speelt defensief gedrag van de desbetreffende wolf (of wolven) hier een rol nu deze wolven welpen hebben en de welpen willen beschermen. De afsluiting heeft van 18 juli tot 2 september jl. geduurd en was dus kortdurend. De gebieden zijn weer opengesteld aangezien wordt verwacht dat de wolven vanwege het ouder worden van de welpen minder defensief gedrag gaan vertonen waardoor het risico voor de openbare veiligheid is verminderd.
- 3.24. GS wijzen nogmaals op het PvA waarin specifiek voor wolf GW3237m is onderzocht wat de problematiek van zijn gedrag is en hoe dit het beste kan worden geadresseerd. Gelet op het bestendige gedragspatroon waarbij wolf GW3237m langdurig zorgelijk gedrag vertoont richting mensen, is afsluiting van gebieden waar hij zich ophoudt geen adequate maatregel. Anders gezegd: dit zorgt hooguit voor een fysieke distantie

tussen deze wolf en mensen (en honden), maar het maakt de wolf niet schuw naar mensen. Als in aanmerking wordt genomen dat een dergelijke afsluiting voor het grote (leef)gebied van een wolf zou moeten gelden en in beginsel voor onbepaalde tijd, dan is ook duidelijk dat het niet reëel is om zo'n gebied af te sluiten noch effectief is te handhaven. Bovendien wordt het echte probleem niet aanpak met alle mogelijk nadelige gevolgen voor deze wolf ingeval van een escalatie.

Reactie GS – risico voedselconditionering

- 3.25. De Faunabescherming meent dat GS ten onrechte een volgens de Faunabescherming hypothetisch risico op voedselconditionering van de wolf hebben gebruikt als een van de argumenten voor het verstoren van de wolf.

- 3.26. In het PvA staat (p.14):

“Het geval in Utrecht is daarnaast qua aard echt anders dan de beide casussen in Gelderland. In Utrecht is geen sprake van voedsel habituatie, wat in de Gelderse situatie wel een aanleiding was om over te gaan op het gebruik van een paintball geweer om het ongewenste gedrag af te leren.”

- 3.27. Er is (zeer waarschijnlijk) geen sprake van voedselconditionering. Er is wel een risico op voedselconditionering en dat is – anders dan de Faunabescherming het formuleert – geen hypothetisch risico maar een reëel risico, zie p. 7/8 PvA:

“Van deze wolf is enkel belangstelling voor honden bekend en geen gedrag wat direct wijst op een relatie met aangeboden voedsel. Echter, gezien de ervaringen opgedaan op de Hoge Veluwe, in Drenthe (rond Oude ‘Willem’) en op de Noord-Veluwe (Ermelo), zijn dergelijke risico's reëel om alsnog op te treden. Ook mede uit verantwoordelijkheid zowel jegens betrokken mensen en honden als de betreffende wolf, is het van groot belang dit ongewenste gedrag van de wolf om te buigen.”

- 3.28. Het reële risico op voedselconditionering is niet een dragend argument voor het nemen van het bestreden besluit maar een bijkomend aandachtspunt dat ook maakt dat aversief conditioneren in het belang van de wolf aangewezen is.

Effectiviteit aversieve conditionering / link met wetenschappelijk onderzoek

- 3.29. De Faunabescherming stelt dat van aversieve conditionering de effectiviteit nog niet bekend is, omdat er weinig tot geen wetenschappelijke studies zijn gedaan. In dit kader wordt door de Faunabescherming ook verwezen naar een expert opinion van

dr. Groot Bruinderink.⁷ Verder stelt de Faunabescherming dat het zenderen van de wolf geen onderdeel vormt van een wetenschappelijk onderzoek of met een wetenschappelijk doel wordt gedaan. Het zenderen is een stap op weg naar gebruik van het paintball geweer maar tegelijk ook zelfstandig een afschrikmiddel. De Faunabescherming ziet de noodzaak daarvan niet in.

Reactie GS

- 3.30. Het is juist dat er (nog) niet veel langdurig wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar aversief conditioneren en de effecten ervan. In het geval ingrijpen nodig is, wordt er vaak snel gehandeld ofwel wordt een wolf afgeschoten (PvA, p. 37/38).

*"Ilka Reinhardt: If this would have happened in Germany or Norway, the wolf would have already been dead. Or we would really have advised the authorities to give a permit to take action (such as hazing with prior collaring).
(...)"*

John Linnell: From a Nordic perspective, the wolf would have been shot."

- 3.31. Het is volgens de deskundigen van belang om in te grijpen en – aangezien in de voorliggende situatie afschot nog niet aan de orde is volgens de Nederlandse deskundigen – is aversieve conditionering een midlevel, niet-lethaal instrument dat wel wordt toegepast in de praktijk en waar er behoefte is uit die praktijk om meer ervaring met dit instrument op te doen. Zie in dit kader ook de opmerkingen van deskundige John Linell in het PvA (p. 34):

"The current procedures that we recommend are based on first principles and limited experience. We are caught up in a circular argument here. We don't have evidence, but we are never going to get the evidence if we don't try it. Managers have to make a decision here and now, in a very short time, because they don't have time to wait for many years for a complete scientific study. We have to do the adaptive management, learning by doing."

- 3.32. Dat wil echter niet zeggen dat er helemaal geen wetenschappelijke kennis is. Zoals ook uit pagina 21 van het PvA volgt, is er internationaal al diverse keren met niet-lethale projectielen op wolven geschoten om het gedrag bij te sturen. Het gaat in zulke gevallen om het schieten met projectielen zoals paintballs, rubberen kogels of 'bean-bags'. Deze wijze van afschrikken heeft zich internationaal bewezen als effectieve maatregel voor het negatief conditioneren van grote roofdieren, waaronder wolven,

⁷ Zie randnummer 17 en 18 bezwaarschrift.

zie bijlage 1 bij het PvA over de opgebouwde ervaring met aversief conditioneren van wolven in Yellowstone Park:

"The first case of habituation in Yellowstone National Park after reintroducing wolves in 1995 was in January 2009. Since then, the Yellowstone Wolf Project has documented 181 habituation events. Of these events, 31 cases of habituation have resulted in the use of paintballs to deter unwanted wolf behaviors. After shooting the paintballs, the immediate reaction of the targeted wolf was to run away in 26 out of the 31 (84%) different aversive conditioning events. In two instances the wolf chose to lope away, while there was one specific case of a wolf who slowly walked away, directly stared, or was not influenced by the paintballs. This wolf, numbered 1273M, was one of the three cases of the "safety threat" category. Fortunately for this wolf, more intense hazing and aversive conditioning did work after weeks of continuous effort, and he has become the most successful hazing story to date. It is the only case of a wolf in the "safety threat" category that did not have to be lethally removed. He continues to reside in Yellowstone to this day, and never approached people since (see article linked below).

()

The success of paintballs in 84% of encounters and the extremely low risk of injury to the animal make paintballs the preferred method for hazing wolves in Yellowstone National Park. We would recommend the use of this method in other areas experiencing issues with habituated wolves. Paintball guns and munitions are a safe and effective tool to use along a course of management action to stop or reverse undesirable behaviors in wild wolves."

- 3.33. In aanvulling op de praktijkervaring uit Yellowstone NP is er in Duitsland praktijkonderzoek gedaan naar de technische werking van in te zetten munitie om effecten in te kunnen schatten voor de inzet bij negatieve conditionering van wolven (Börner & Springborn, 2017 – zie p. 21 PvA).
- 3.34. Er is niet zoveel wetenschappelijk bewijs dat de effectiviteit van negatieve conditionering op voorhand volledig gegarandeerd kan worden, maar dit is volgens GS ook niet nodig. Uit de onderzoeken en praktijkervaringen die zijn gedaan – hetgeen de best beschikbare wetenschappelijke kennis is – volgt dat het een effectieve maatregel is. Dit is overigens ook af te leiden uit de uitspraak van de rechtbank Midden-Nederland van 24 januari 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:212.

Middelen: softcatch-klem en paintball-geweer

- 3.35. De Faunabescherming heeft ook een aantal gronden naar voren gebracht over het gebruik en de risico's van de vergunde middelen.

Reactie GS – Soft-catch klem

- 3.36. De Faunabescherming stelt dat het vangen van dieren met een (soft-catch) klem verboden is op grond van de Pootklemverordening.⁸ De Faunabescherming verwijst in dit kader naar de brief van de Europese Commissie aan de Duitse staatssecretaris van natuur en milieu waarin de Europese Commissie het standpunt heeft ingenomen dat dat soft-catch klemmen, met name wanneer die worden ingezet voor onderzoek of monitoring gericht op het verbeteren van de staat van instandhouding van de wolvenpopulatie, ingezet kunnen worden.⁹ De Faunabescherming stelt voorop dat de Europese Commissie niet de EU-wetgever of onafhankelijke rechter is, maar ook dat de soft-catch klem alleen ingezet mag worden als beschermingsmaatregel en niet voldoet aan de overige door de Europese Commissie gestelde voorwaarden aan toepassing van de klem.
- 3.37. GS zijn echter van mening dat er geen strijd is met de Pootklemverordening gelet op de uitleg van de Europese Commissie van de reikwijdte van het klemverbod. Zoals gezegd neemt de Europese Commissie het standpunt in dat soft-catch klemmen, met name wanneer die worden ingezet voor onderzoek of monitoring gericht op het verbeteren van de staat van instandhouding van de wolvenpopulatie, ingezet kunnen worden:

“Nevertheless, this Regulation pursues a conservation objective, which should also inform the interpretation of the scope of the Regulation. Therefore, if soft catch traps prove to be necessary for scientific research or monitoring that aims at improving the conservation status of the relevant species, it would run counter the conservation objective of the Regulation to include such traps within the scope of the prohibition by the Regulation.”

- 3.38. Dit antwoord van de Commissie biedt ruimte voor het gebruik van soft-catch pootklemmen voor andere doeleinden, zolang die maar gericht zijn op de bescherming van wolven en het bevorderen van de staat van instandhouding, en aan enkele aanvullende voorwaarden wordt voldaan, met name dat er geen bevredigend

⁸ Verordening (EEG) nr 3254/91 van de Raad van 4 november 1991 houdende een verbod op het gebruik van de wildklem in de Gemeenschap en op het binnenbrengen in de Gemeenschap van pelzen en produkten die vervaardigd zijn van bepaalde in het wild levende diersoorten uit landen waar gebruik wordt gemaakt van de wildklem of andere vangmethoden die niet stroken met de internationale normen voor humane vangst met behulp van vallen

⁹ D. Calleja (directeur-generaal DG Milieu, Europese Commissie), brief aan staatssecretaris J. Flasbarth met onderwerp 'Use of soft catch traps for wolf conservation purpose', 14 maart 2018, Ref Ares(2018)1412230

alternatief voor het gebruik van pootklemmen voorhanden is, en dat stress en kans op verwondingen tot een minimum worden beperkt:

“As a consequence, the use of soft-catch traps could be envisaged for conservation purpose only, provided that, firstly, there is no satisfactory alternative; secondly, that there is no negative impact on the favourable conservation status of the species; and, thirdly, that all the precautions are taken to not harm the animal and to reduce its stress to the minimum.”

Laatstgenoemde voorwaarde wordt door de Commissie als volgt nader uitgewerkt:

“Practically, such soft catch traps shall be equipped with a transmitter informing immediately the responsible authorities when an animal is caught; in which case, the responsible authorities shall intervene within maximum 30 minutes so that the stress period for the animal is reduced as much as possible and self-inflicted damage are avoided. The animal shall be asleep by a professional veterinarian, shall be equipped with a transmitter and then immediately released into the wild.”

- 3.39. Deze uitleg van de Commissie is bovendien overgenomen in de herziene richtsnoeren over strikte bescherming van soorten onder de Habitatrichtlijn, waarin de Commissie het ‘best practice’ karakter van soft-catch klemmen benadrukt:

“Council Regulation (EEC) No 3254/91 on leg-hold trap scan under certain conditions be interpreted in a way that excludes soft-catch traps from the scope of the prohibition of that Regulation. These soft-catch traps have rubber-padded jaws (instead of steel teeth) in order to minimize the risk of animals being injured when trapped. They are considered the best available means to catch wolves alive for monitoring and research purposes as they have a greater success rate and a lower probability of causing injury.”

- 3.40. Daarbij merken wij op dat de Europese Richtsnoeren door het Europese Hof van Justitie en de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State worden gebruikt bij het beoordelen van een afwijking van de verboden¹⁰. GS zijn derhalve van mening dat het gebruik van soft-catch pootklemmen voor doeleinden die de instandhouding

¹⁰ Zie o.a. HvJ 11 juni 2020, ECLI EU C 2020 458 (Roemeense wolf), punt 40, HvJ 11 juli 2024, ECLI EU C 2024 62 (Oostenrijkse wolf), punt 60, ABRvS 20 januari 2021, ECLI NL RVS 2021 105 en Rechtbank Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI NL RBMNE 2023L2449

van de desbetreffende soort ten goede komen, buiten de reikwijdte valt van het verbod in de Pootklemverordening en in overeenstemming kan zijn met de Habitatrichtlijn.

- 3.41. Deze situatie doet zich hier voor; het gebruik van de soft-catch klemmen is bedoeld om de wolf te vangen en hem te kunnen zenderen zodat de wolf kan worden gemonitored. Het monitoren maakt deel uit van een actie die erop is gericht om het gedrag van de wolf door middel van een tijdelijke verstoring – vangen en zenderen en wellicht gevolgd door beschieten met het paintball geweer – te normaliseren zodat deze individuele wolf behouden blijft. Dat is een doel dat de staat van instandhouding ten goede komt.

- 3.42. Ook is er wel degelijk sprake – anders dan de Faunabescherming meent – van een wetenschappelijk doel. GS wijzen op vergunningvoorschrift I. waarin staat:

“Het project wordt begeleid door een erkend onderzoeker en wordt na afloop geëvalueerd, waarbij de lessen hieruit worden gedeeld met wetenschappers uit het internationale deskundigenteam dat werd geraadpleegd voorafgaand aan het vaststellen van genoemd plan van aanpak, voorts vastgelegd in het internationale document ‘How to deal with bold wolves’.”

- 3.43. De Faunabescherming heeft voorts aangegeven dat de soft-catch klemmen geen garantie geven dat andere wolven of andere strikt beschermde soorten niet (ook) gevangen zullen worden en/of door het vangen (ernstig) gewond zullen raken. Die zorgen zijn echter niet specifiek onderbouwd. Daar staat tegenover dat in het PvA (p. 18 e.v.) uitgebreid is uiteengezet hoe de softcatch-klem veilig gebruikt kan worden en welke veiligheidsmechanismen zijn ingebouwd. Zo is de klem afgesteld op een bepaald gewicht en wordt er direct een signaal afgegeven wanneer de wolf wordt gevangen. Verder is van belang dat er camera's hangen in het vanggebied en de klemmen worden geactiveerd als de wolf GW3237m zich daar ophoudt.

- 3.44. Mocht er toch een ander dier dan wolf GW3237m worden gevangen, dan geldt het volgende ingevolge de beantwoording van de aanvullende vragen van vergunninghouder:

“Onder bijvangst wordt in dit geval verstaan dieren waarvoor geen vergunning is verleend voor het vangen en zenderen van de betreffende dieren. Een en ander is helemaal afhankelijk van de situatie ter plekke, daarom zal ik hieronder uitgebreid toelichten hoe er gehandeld wordt in de verschillende gevallen, en wat daarbij de impact is voor de betreffende dieren.

Mocht een welpje van dit jaar toch gevangen worden, en de omstandigheden zijn overzichtelijk voor het vangteam, dan kan het dier met een catch-pole bevrijd worden. Een catch-pole is een lange stok met een lus aan het einde welke over de kop van in dit geval een wolf gedaan wordt en welke vervolgens aangetrokken wordt. Op dat moment heeft de vanger controle over het dier door deze op de grond te drukken en een tweede persoon kan dan veilig de SCT openen. Bij dieren van grotere omvang, welke bij vaststelling bijvangst zijn, is hoeven de dieren niet helemaal verdoofd te worden, maar kan volstaan worden met een roesje. Dit betekent dat de vanger bij aankomst gebruik maakt van dezelfde procedure als beschreven in het plan van aanpak, maar met een lagere dosering. Op deze wijze wordt de wolf voldoende geïmmobiliseerd en kan de SCT geopend worden. Door de locatie en de opzet van de vanglocatie wordt andere bijvangst niet verwacht. Mocht er loslopende hond gevangen worden, zal getracht worden dit met de catch-pole te doen, en anders met behulp van een roesje. Dit dier zal aangeliind worden en afgegeven worden aan de dierenambulance, zodat de chip uitgelezen kan worden en de eigenaar opgespoord."

- 3.45. Hoewel het dus onwaarschijnlijk is – gelet op de instellingen van de pootklem – dat er een ander dier wordt gevangen, is er een met waarborgen omklede procedure hoe gehandeld wordt in geval er sprake is van vangst van een ander dier. Aangezien er sprake is van de soft-catch klem en er snel wordt gereageerd op de melding van vangst, is de kans op verwonding minimaal.

Reactie GS - Paintballgeweer

- 3.46. De Faunabescherming is van mening dat het gebruik van een paintballgeweer kan zorgen voor ernstige verwondingen en zelfs het doden van een wolf en verwijst daarbij onder meer naar deskundige Groot-Bruinderink, die stelt dat een paintball geweer gevaarlijk kan zijn wanneer het onjuist wordt gebruikt. De vereiste zuiverheid van een schot vereist een hoge snelheid van de paintball. Hoe hoger de snelheid, hoe groter de kans op een blessure, aldus Groot-Bruinderink. De Faunabescherming wijst ook op de uitspraak van de voorzieningenrechter van uw rechtbank van 30 november 2022 (ECLI:NL:RBMNE:2022:4991) waarin destijds werd geoordeeld niet was aangetoond dat een paintball geweer een minimaal risico op verwonding van de huid met zich brengt.
- 3.47. In het PvA is op p. 20 e.v. uitgebreid ingegaan op de veiligheid van het gebruik van het paintball geweer. Er wordt gewezen op het gebruik in de praktijk waarbij de kans op een verwonding niet is uit te sluiten, maar die kans klein is. In het bestreden besluit staat hierover (p.12):

"Het in bijlage 1 voorgeschreven paintball-geweer gaat om een Less Leathel wapen type: FN-303. 7 De munitie zijn bijbehorende projectielen van 8.5 millimeter met een combinatie van verf en metaal waardoor er van grotere afstand en nauwkeuriger geschoten kan worden. Dit geweer en munitie wordt wereldwijd ingezet door politie-eenheden bij crisissituaties. Dit gaat gepaard met een zeer gering risico op het verwonden van het doelwit. Ten aanzien van het geselecteerde paintball-geweer is de informatie van de Werkgroep internationaal recht en conventioneel wapengebruik betrokken bij de beoordeling van de vergunning. De gebruikte munitie is gemaakt van milieuneutraal materiaal. Ter voorkoming van permanent letsel voor de wolf dient het geselecteerde wapen niet op dichte afstand van de wolf te worden gebruikt. De hiervoor door de gebruikers van de vergunning toegepaste afstand is minimaal circa 15 tot maximaal circa 30 meter. Dat is ruim meer dan de 3 meter afstand die minimaal wordt aanbevolen terwijl op een afstand van 30 meter nog voldoende zuiver gericht kan worden".

- 3.48. Daarbij moet worden bedacht dat alleen personen met een jachtakte (faunabeheerders) die kennis hebben van de werking en het gebruik van een paintball geweer en die beschikken over een draagverlof uit hoofde van de Wet wapens en munitie het geweer hanteren (PvA en vergunningvoorschrift p.).

Gunstige staat van instandhouding

- 3.49. De Faunabescherming brengt in haar verzoek om voorlopige voorziening terecht naar voren dat de staat van instandhouding van de wolf in Nederland nog niet gunstig is. Vervolgens wordt echter onterecht – en niet onderbouwd – gesteld dat de staat van instandhouding verder aangetast kan worden. Er wordt door de Faunabescherming gesteld – wederom: zonder te onderbouwen met onderzoek – dat een klem of een paintball kan zorgen voor ernstige verwonding van de wolf. In het PvA is vanaf pagina 18 echter uitgebreid toegelicht waarom een pootklem en paintball een wolf niet serieus zal verwonden.
- 3.50. Bovendien heeft de rechtbank Midden-Nederland in de zaak over een wolf in het Nationale Park De Hoge Veluwe ook al geoordeeld:

*"De rechtbank volgt de toelichting van het college dat het incidenteel verjagen/afschrikken van een aantal wolven in het Park geen afbreuk zal doen aan de goede ontwikkeling van de wolf én dus geen afbreuk doet aan het streven naar een gunstige staat van instandhouding."*¹¹

¹¹ ECLI NL RBMNE 2023:4453

- 3.51. GS zijn dan ook van mening dat de Faunabescherming onvoldoende heeft aangetoond dat het bestreden besluit afbreuk doet aan het streven naar een gunstige staat van instandhouding.

Uitvoerbaarheid

- 3.52. De Faunabescherming meent dat de omgevingsvergunning niet uitvoerbaar is, vanwege de risico's voor de wolf GW3237m en voor andere wolven en wolvenwelpen van het gebruik van de soft-catch klem, de verdoving en de risico's van het schieten met een paintball geweer.

Reactie GS

- 3.53. GS hebben hiervoor deze onderwerpen besproken aan de hand van het PvA en de overwegingen in het bestreden besluit en concluderen dat die risico's niet aanzienlijk zijn, maar juist klein en zorgvuldig worden gemanaged. Er is geen sprake van voorwaardelijke opzet ten aanzien van het verwonden of doden van wolf GW3237m en de omgevingsvergunning hoeft daarom ook geen betrekking te hebben op toestemming om van deze verbodsbepalingen af te wijken. Ook ten aanzien van andere niet-doelwit wolven geldt dat er geen sprake is van voorwaardelijke opzet met betrekking tot (ernstig) verstoren, verwonden of doden en de omgevingsvergunning hierop geen betrekking hoeft te hebben. De omgevingsvergunning is uitvoerbaar.

Varia

Voorschriften voor het opzettelijk vangen en verstoren ontbreken

- 3.54. Volgens de Faunabescherming wordt in de omgevingsvergunning ten onrechte niet met concrete voorschriften geborgd dat onnodig lijden wordt voorkomen. Zo wordt geen maximum tijd voor interventie voorgeschreven, de soort val die wordt gebruikt en of daar constructie met kettingen en dergelijke bij zijn toegestaan, of camera's verplicht dienen te werken, hoeveel personen na een vangst binnen 30 minuten ter plaatse tot een interventie moeten zijn overgegaan, dat daarbij de aanwezigheid van een dierenarts verplicht is, hoe een wolf in bedwang wordt gehouden en wordt verdoofd.

Reactie GS

- 3.55. In voorschrift m) wordt het middel van de soft-catch klem benoemd. De tijden voor interventie en de wijze van aanwezig zijn bij de vangst, de termijn en de aanwezigheid van de dierenarts alsmede de wijze van verdoving zijn beschreven in het PvA dat integraal onderdeel uitmaakt van de omgevingsvergunning.

Aantal klemmen niet bekend en niet gelimiteerd

- 3.56. Uit de vergunning blijkt volgens de Faunabescherming ten onrechte niet hoeveel klemmen mogen worden gezet, aan welke criteria die moeten voldoen en welke instantie daarop toeziet en handhaaft. Een limitering dient echter te worden opgenomen, omdat anders ongelimiteerd klemmen kunnen worden geplaatst en mede in het belang van het voorkomen van onnodig lijden bijvoorbeeld bij gelijktijdige vangsten.

Reactie GS

- 3.57. In voorschrift m) wordt het middel van de soft-catch klem benoemd en in het PvA, dat onderdeel is van de omgevingsvergunning, wordt in detail behandeld welke klem is toegestaan. De handhavingstaak ligt uit hoofd de van de Omgevingswet bij GS, daar is geen vergunningvoorschrift voor nodig. Het opnemen van een limiet aan het aantal klemmen is niet goed mogelijk; de klemmen worden zo goed mogelijk geplaatst in het vanggebied op plekken waarvan aannemelijk is dat wolf GW3237m zich daar op enig moment zal bevinden en daaruit vloeit een bepaald aantal voort. Het is (dus) zeker niet zo dat het vanggebied wordt volgezet met klemmen.

Vangstlocatie onduidelijk

- 3.58. De vangstlocatie met klemmen is niet beperkt tot de locatie op Bijlage 3 bij de vergunning. In vergunningvoorschrift e is ten onrechte geen onderscheid gemaakt tussen het gebied op bijlage 2 (paintball gebied) en bijlage 3 (klemmen gebied), zodat in beginsel in beide gebieden klemmen kunnen worden gezet. Dit is in strijd met de overige overwegingen uit de vergunning.

Reactie GS

- 3.59. GS begrijpen dit punt niet: uit voorschrift e) in samenhang met de kaarten in bijlage 2 en bijlage 3 is juist exact duidelijk welke activiteit in welk gebied mag worden uitgevoerd.

Voorwaarden aan het vervoer ontbreken in de vergunning

De Faunabescherming meent dat vervoer niet onder specifieke voorwaarden die aantasting van het welzijn, verwonding en belemmering van terugzetten in de natuur voorkomen. Het algemene voorschrift in i) dat neerkomt op een soort algemene zorgplicht voor degenen die vangen, verdoven en vervoeren is onvoldoende. Er dienen echter specifieke randvoorwaarden te worden geformuleerd in de vergunning voor vangen verdoven en vervoeren, omdat de te hanteren methoden en activiteiten getoetst moeten worden voorafgaand aan de vergunningverlening en achteraf moeten kunnen worden gehandhaafd, bijvoorbeeld als sprake is van onnodig lijden, doordat de voorschriften over vervoer in de vergunning niet worden opgevolgd.

Reactie GS

- 3.60. GS kunnen dit niet volgen; er is geen vervoer aan de orde. De omgevingsvergunning ziet niet op vervoeren als wel het onder zich hebben van de wolf.

Ten onrechte geen afdwingbare opleidingseisen

- 3.61. De Faunabescherming merkt op dat de vergunning ten onrechte niet de opleidingseisen bevat waaraan de verschillende betrokken personen dienen te voldoen, zelfs de inzet van een dierenarts bij elke vangst is niet voorgeschreven. Dat zogenaamde 'faunabeheerders', dat wil zeggen jagers van de Faunabeheereenheid, zonder specifieke opleiding en zonder verplichte wetenschappelijke achtergrond uitvoering aan het zetten van klemmen, vangen, in bedwang houden en verdoven van gevangen wolven geven, zet de uitvoerbaarheid nog zwaarder onder druk. Immers, de aanmerkelijke kans op verwonding, ongelukken en erger met gevangen wolven, mogelijk welpen, neemt daardoor toe.
- 3.62. Het PvA geeft daar ook geen garanties voor. Het is opgesteld door de Zoogdiervereniging en zal worden uitgevoerd in overleg met een ecooloog van of betrokken bij de Zoogdiervereniging die, naar De Faunabescherming heeft begrepen, ook bij het opstellen van het PvA betrokken was.

Reactie GS

- 3.63. In het PvA (p. 25) staat de eis opgenomen dat de lokale dierenarts en de gespecialiseerde erkende wildlife dierenarts ieder een specifieke rol hebben bij elke vangst. De lokale dierenarts monitort het welzijn van de wolf direct na het verdoven van de wolf door de gekwalificeerde faunabeheerder. Verder dient een van de erkende wildlife dierenartsen te worden ingelicht van het afgaan van het alarm en wordt hij op de hoogte gehouden van wanneer de wolf is geraakt. Vervolgens moet ook een van de wildlife dierenartsen naar de locatie van het verdoven toekomen. Ook de kwalificaties (dierenarts, erkend wildlife arts) worden benoemd in het PvA.
- 3.64. Dat geldt ook voor de gekwalificeerde faunabeheerder die binnen 30 minuten ter plaatse is en de verdoving uitvoert. Het PvA vermeldt op p. 23 dat deze kennis en ervaring moet hebben met het schieten van een verdovingsgeweer.
- 3.65. Het PvA is een bijlage bij de omgevingsvergunning en maakt daarvan onderdeel uit. Op die manier zijn de kwalificaties en de rollen van de diverse experts geborgd.

4. Het verweer inzake het verzoek van Animal Rights

- 4.1. In het verzoek om voorlopige voorziening van 4 september jl., heeft Animal Rights acht gronden naar voren gebracht tegen het bestreden besluit. GS bespreken deze gronden hierna in de volgorde zoals aangehouden in het verzoek van Animal Rights.
- 4.2. In algemene zin merken GS het volgende op over het verzoek van Animal Rights. Zij miskent dat het bestreden besluit wordt geschraagd door een deugdelijk deskundigenonderzoek – inclusief een *expert judgement* van onafhankelijke, toonaangevende internationale wolvendeskundigen – met een specifieke onderbouwing voor de wolf GW3237m.
- 4.3. Animal Rights haalt zelf enkel algemene onderzoeken en literatuur over wolven aan. Zij heeft met haar algemene onderzoeken en verwijzingen naar algemene literatuur de onderbouwing van het bestreden besluit dan ook niet dan wel onvoldoende weersproken.
- 4.4. Een aantal gronden en de argumentatie overlapt met de gronden en argumentatie van de Faunabescherming. GS zullen in dat geval verwijzen naar de weerlegging die zij hebben gegeven van de gronden van de Faunabescherming.

Grond 1 - Noodzaak ontbreekt; geen bescherming wilde flora en fauna; geen noodzaak bescherming openbare veiligheid

Geen wettelijk belang bescherming wilde flora en fauna

- 4.5. Volgens Animal Rights staat vast dat het wettelijk belang van de bescherming van wilde flora of fauna slechts in zeer specifieke [omstandigheden]¹² en zeker niet in het onderhavige geval een afwijking van een verbodsbepaling kan rechtvaardigen. Zij verwijst in dat verband naar de Mededeling van de Europese Commissie betreffende 'richtlijnen inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn' en specifiek naar bijlage III waar een voorbeeld is opgenomen van de uitvoering van artikel 12 van de Habitatrichtlijn ten aanzien van de wolf.

Reactie GS

- 4.6. Animal Rights ontleent aan bijlage III dat het wettelijk belang van bescherming van wilde flora of fauna – te weten de bescherming van de wolf – niet aan de orde is. Dit wettelijke belang ziet volgens haar alleen op andere beschermde soorten die beschermd moeten worden tegen predatie door de wolf.

¹² Dit woord is vermoedelijk weggevalen in de tekst

- 4.7. GS merken op dat de bescherming van andere soorten tegen de wolf een logisch voorbeeld is van de strekking van deze afwijkingsgrond, maar het gaat te ver om op basis van een voorbeeld uit bijlage III te concluderen dat de bescherming van de wolf zelf nimmer aan de orde kan zijn. De strekking van de afwijking wordt in artikel 16 van de Habitatrichtlijn immers zelf niet ingevuld of beperkt op de wijze die Animal Rights voorstaat.
- 4.8. GS menen dat de vergunde flora-en fauna-activiteiten expliciet betrekking hebben op de bescherming van het belang van (in dit geval) wolf GW3237m. Deze wolf vertoont zoals in het PvA, de omgevingsvergunning en hiervoor in het kader van het verzoek van de Faunabescherming is benoemd, afwijkend gedrag. Dit heeft geleid tot incidenten die de deskundigen grote zorgen baren over het risico op toekomstige incidenten met mensen en honden. GS en de aanvrager willen er alles aan doen om te voorkomen dat er een situatie ontstaat waarin afschot op grond van de escalatieladder en adviezen van deskundigen de meest passende ingreep is. Met het oog daarop is deze omgevingsvergunning expliciet verleend om de ultieme consequentie van afschot te voorkomen en de wolf daarmee te beschermen door een gedragsverandering te bewerkstelligen.

Geen noodzaak bescherming openbare veiligheid

- 4.9. Animal Rights wijst ook in dit verband op de voorbeelden die zijn opgenomen in bijlage III. Volgens Animal Rights worden hier geen situaties genoemd met honden. Verder is geen sprake van een probleemsituatie in de zin van de escalatieladder. Blijkens het overzicht van de meldingen in het PvA benadert de wolf niet voortdurend mensen en is ook niet anderszins gevaarlijk.

Reactie GS

- 4.10. Animal Rights miskennen dat de deskundigen die het PvA hebben opgesteld en de door hen geraadpleegde internationale deskundigen het gedrag van de wolf als afwijkend en gevaarlijk interpreteren. Ook wijzen zij op de lange periode waarover de meldingen blijven binnenkomen. Zoals eerder opgemerkt zijn de in het overzicht opgenomen meldingen een selectie; er zijn meer meldingen. Daarbij is wolf GW3237m niet positief herkend maar – gelet op het beperkte aantal wolven in Utrecht – is het aannemelijk dat een deel van de andere meldingen ook gaan over deze wolf.
- 4.11. GS verwijzen voor de weerlegging van het standpunt van Animal Rights ten aanzien van de noodzaak in relatie tot de openbare veiligheid naar de reactie op het standpunt van de Faunabescherming onder “Noodzaak”.

- 4.12. Voorts merken GS op dat de omgevingsvergunning niet is verleend om maatschappelijk draagvlak te creëren zoals Animal Rights stellen. Dit is immers geen wettelijk belang. De omgevingsvergunning is verleend vanuit het oogpunt van openbare veiligheid (veiligheid van mensen) en bescherming van deze wolf door het voorkomen van afschot. Ook is de omgevingsvergunning niet verleend voor wetenschappelijke onderzoeksdoeleinden al zal via voorschrift I. worden bereikt dat de *lessons learned* worden gedeeld hetgeen mogelijk input vormt voor wetenschappelijk onderzoek

Grond 2 - Er zijn andere bevredigende oplossingen

- 4.13. Animal Rights stelt dat – als GS een maatregel overwegen – dat allereerst moet zijn het wegnemen van de specifieke oorzaken die het nieuwsgierige gedrag van wolf GW3237m veroorzaken, zijnde het aanlijnen of weghouden van honden in het gebied. Ook het afsluiten van het gebied kan aan de orde komen aldus Animal Rights. Dat is niet gebeurd en daarmee hebben GS volgens Animal Rights niet aannemelijk gemaakt dat is voldaan aan de eis dat er geen andere bevredigende oplossingen zijn.

Reactie GS

- 4.14. De inhoud van deze grond overlapt met de grond van de Faunabescherming. GS verwijzen naar hetgeen zij in het kader van de weerlegging van de gronden van de Faunabescherming naar voren hebben gebracht onder het kopje “Geen andere bevredigende oplossingen / preventieve beschermingsmaatregelen”.
- 4.15. Aanvullend merken GS op dat het weghouden van honden uit de omgeving van de wolf niet gaat werken om de wolf het verkeerde gedrag af te leren. De wolf heeft nu eenmaal interesse in honden en zal dat zal niet zomaar minder worden. De wolf zal mogelijk juist actief op zoek gaan naar locaties waar nog wel honden aanwezig zijn.

Grond 3: De afwijking doet afbreuk aan het streven de populatie in diens natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan

- 4.16. Animal Rights concludeert op basis van het feit dat de wolf niet in een gunstige staat van instandhouding verkeert, er alleen sprake kan zijn van het toestaan van en afwijking in de meest uitzonderlijke situaties. Daarvan is geen sprake. Omdat Nederland geen van de op p.13 van het verzoek opgenoemde passende, doeltreffende en verifieerbare maatregelen uitvoert ter bescherming van de wolf en deze zelfs tegenwerkt, is een afwijking die nog meer afbreuk doet aan het streven om de staat van instandhouding te herstellen niet aan de orde. Volgens Animal Rights zijn het gebruik van de soft-catch klemmen en het gebruik van het verdovingsgeweer twee factoren die verwonding of zelf het overlijden van de wolf GW3237m of een andere wolf tot gevolg kunnen hebben en zo impact hebben op de staat van instandhouding.

4.17. *Reactie GS*

De inhoud van deze grond overlapt grotendeels met de grond van de Faunabescherming. GS verwijzen naar hetgeen zij in het kader van de weerlegging van de gronden van de Faunabescherming naar voren hebben gebracht onder het kopje "Gunstige staat van instandhouding" en het kopje "Middelen" voor zover het betreft de veiligheid van de soft-catch klemmen.

- 4.18. GS merken nog op dat de kans op een zodanige verwonding dat dit impact heeft op de staat van instandhouding of de kans op overlijden als gevolg van toepassing van de soft-catch klem heel beperkt is. Dat komt door de aard van de klem met de *padding* die geen pijn veroorzaakt en door de snelle opvolging van de directe melding die automatisch wordt doorgegeven aan de faunabeheerders zodra de klem dichtklapt, zie p. 24 en 25 PvA. Er is geen reden voor zorgen over het moeten zoeken naar de klem met de wolf nu de locatie van de klemmen precies geregistreerd staat in Topo GS en de faunabeheerder direct weet om welke klem het gaat. Vervolgens wordt het dier direct verdoofd door de daartoe gekwalificeerde faunabeheerder en is de lokale dierenarts ter plaatse om de wolf te controleren op verwondingen en gezondheid. Ook de wildlife dierenarts wordt geïnformeerd, namelijk zodra de wolf is geraakt door het verdovingsgeweer – en komt direct naar de locatie.

- 4.19. Ten aanzien van het door Animal Rights gestelde dat GS niet kunnen garanderen dat wolf GW3237m aan de verdoving overlijdt, geldt dat het niet gaat om 100% garanties. Dat is een onjuist criterium; het gaat erom of het aannemelijk is dat de wolf niet zal overlijden als gevolg van de verdoving. Dat is het geval; de kans op overlijden is heel klein, zie p. 10/11 van het bestreden besluit:

"De inzet van veilig verdovingsmiddel dat gebruiksklaar wordt geleverd door een ervaren dierenarts verkleint dit risico. Het verdoven van een gevangen individu met behulp van een verdovingsgeweer wordt uitgevoerd door een gekwalificeerde faunabeheerder. Een dierenarts komt direct ter plaatse na verdoven en houdt toezicht op dierenwelzijn. Het te gebruiken verdovingsmiddel is tientallen keren ingezet op andere plaatsen in Europa en Amerika.¹³ Daarbij is nooit gevoeligheid voor de werkzame stof aangetoond. Daarom wordt het middel gezien als veilig. Er blijft altijd kans op een individuele gevoeligheid voor de werkzame stof."

Grond 4: De maatregelen / middelen zijn niet doeltreffend en effectief om het doel (beperken van belangstelling in honden) te bereiken

¹³ Die toepassing betreft wolven.

- 4.20. Animal Rights meent dat het doel is om de wolf te leren uit de buurt te blijven bij honden. Animal Rights stelt zich op het standpunt dat de maatregelen niet doeltreffend en effectief zijn en het lijden dat daarmee gepaard gaat dus ook niet nodig is, waardoor uitvoering van de maatregelen strijdigheid oplevert met artikel 11.28 van het Bal.

Reactie GS

Ten aanzien van de effectiviteit van de maatregelen – vangen, zenderen en verdoven – wijzen GS op het PvA en specifiek op paragraaf 2.3.1 en 2.3.2 waar het vangen, zenderen en verdoven en het schieten met een paintball geweer wordt toegelicht en wordt betoogd dat de stap van het vangen en verdoven door de wolf al beleefd kan worden als een eerste stap van aversieve conditionering hetgeen positief is. Vervolgens wordt toegelicht dat het beschieten van de wolf met een paintball geweer in de praktijk effectief is gebleken. GS verwijzen ook naar hun weerlegging van de vergelijkbare grond van de Faunabescherming onder het kopje “Effectiviteit aversieve conditionering / link met wetenschappelijk onderzoek”.

- 4.21. GS weerspreken onder verwijzing naar grond 3 dat er sprake zal zijn van onnodig lijden en concluderen dat er geen sprake is van strijd met de zorgplicht van artikel 11.28 van het Bal. In dat verband wijzen ze ook nog op voorschrift i dat eist dat de personen die met de dieren omgaan hun werkzaamheden uitvoeren zonder gebruikmaking van geweld en ervoor zorgen dat de dieren letsel en onnodig lijden zoveel mogelijk bespaard blijft.

Grond 5: Het gebruik van pootklemmen is om meer redenen niet toegestaan

- 4.22. Animal Rights stelt dat omgevingsvergunning niet is verleend in het belang van wetenschappelijk onderzoek en om de staat van instandhouding van de wolf te verbeteren. Dat betekent dat het gebruik van pootklemmen in het onderhavige geval niet is toegestaan.

Reactie GS

- 4.23. GS verwijzen naar de reactie met betrekking tot het verzoek van de Faunabescherming onder het kopje “Middelen: softcatch-klem en paintball-geweer”. Er is sowieso sprake van monitoring ten behoeve van het verbeteren van de staat van instandhouding hetgeen meebrengt dat het gebruik van de soft-catch klem is toegestaan.

Grond 6: Het gebruik van het verdovingsgeweer is (om nog meer redenen) niet toegestaan

- 4.24. Animal Rights noemt drie redenen waarom het gebruik van het verdovingsgeweer niet is toegestaan:

- (i) Verdoven en zenderen is alleen toegestaan als de omgevingsvergunning is verleend in het belang van wetenschappelijk onderzoek.
- (ii) Een professionele dierenarts moet de verdoving zetten.
- (iii) Ten derde is voor het verdoven van een wolf om deze een zender om te doen ook een vergunning op grond van de Wet op de dierproeven benodigd en die ontbreekt.

Reactie GS

- 4.25. GS bestrijden dat verdoven en zenderen alleen is toegestaan in het belang van wetenschappelijk onderzoek. Animal Rights miskent dat vangen en zenderen alleen is toegestaan bij rechtvaardiging d. Dat blijkt niet uit artikel 16 van de Habitatrichtlijn en ook niet uit artikel 8.74k Bkl. Dat in het kader van rechtvaardigingsgrond d in de richtsnoeren wordt genoemd dat bijvoorbeeld tijdelijke vangst en zenderen mogelijk kan zijn, wil niet zeggen dat tijdelijke vangst en zenderen niet mogelijk is in het kader van de hier aan de orde zijn rechtvaardigingsgronden a en c.
- 4.26. Ten aanzien van het argument dat een professionele dierenarts de verdoving moet zetten: de verdoving wordt gezet door een gekwalificeerde faunabeheerder met kennis en ervaring met het schieten van een verdovingsgeweer (p. 23 PvA). De dierenarts komt meteen ter plaatse om toezicht te houden op het welzijn van het verdoofde dier. Dat in de richtsnoeren de term professionele dierenarts wordt genoemd geeft uiting aan het belang dat de persoon die de verdoving zet kennis van zaken moet hebben. De gekwalificeerde faunabeheerder heeft die kennis en ervaring en kan de verdoving even professioneel zetten als een dierenarts.
- 4.27. De projectvergunningplicht uit hoofde van de Wet op de dierproeven is niet aan de orde. GS merken op dat de verwijzingen naar de Wet op de dierproeven in het PvA verschrijvingen betreft; die verwijzingen zien op een ander format van een rapport voor een zuiver onderzoeksprogramma. Dat is hier niet aan de orde.

Grond 7

- 4.28. GS constateren dat de nummering van de gronden in het verzoek niet goed loopt en grond 7 ontbreekt.

Grond 8: Diverse voorschriften behorende bij de ontheffing zijn ondeugdelijk en/ of geven blijk van een onzorgvuldige voorbereiding

- 4.29. Animal Rights heeft kritiek op voorschriften f), o), q) en r).

- 4.30. Voorschrift f) bepaalt dat monitoring van data en duiding van gedrag wordt gedaan door een onafhankelijke wolvendeskundige van de Zoogdiervereniging of die hiervoor door deze organisatie wordt ingeschakeld zoals genoemd is in het plan van aanpak. Animal Rights acht het niet aannemelijk of bewezen dat de Zoogdiervereniging beschikt over een onafhankelijke wolvendeskundige. Geen van de vertegenwoordigers van de Zoogdiervereniging heeft aantoonbare ervaring met (wetenschappelijk en ecologisch onderzoek naar) wolven zo stelt zij.

Reactie GS

- 4.31. GS weten niet waarop Animal Rights haar stelling baseert. Het gaat erom dat ofwel een onafhankelijke wolvendeskundige van de Zoogdiervereniging óf iemand die door de Zoogdiervereniging wordt ingeschakeld de monitoring verzorgt. Het hoeft niet per se een lid of direct betrokkene van de Zoogdiervereniging te zijn. Er is sowieso veel expertise over wolven bij de Zoogdiervereniging. Zo coördineert de vereniging het Wolvenmeldpunt (zie de publicatie van bijvoorbeeld de jaarrapportages van het Wolvenmeldpunt – voorbeeld 2019 in link¹⁴) en zijn deskundigen die namens de Zoogdiervereniging optreden zoals Klees, Lelieveld en Van Norren wolvenexperts.
- 4.32. In voorschrift o) staat dat individuen van deze soort die mogelijk worden gevangen maar die niet voldoen aan de identiteit GW3237m, of andere dieren, zonder dat deze worden gezenderd zo spoedig mogelijk worden vrijgelaten, zodanig volgens het PvA (bijlage 4). Animal Rights heeft hierover in het PvA niets gevonden. Wel staat in het PvA (p. 23) dat de faunabeheerder binnen dertig minuten aanwezig moet zijn om de wolf te verdoven. Zoals eerder betoogd dient het een professionele dierenarts te zijn die de verdoving zet hetgeen betekent dat die dierenarts binnen dertig minuten aanwezig moet zijn en de wolf verdoofd moet hebben. Ten aanzien van bijvangst geldt dat in de vergunning niet verplicht niet verplicht wordt gesteld dat deze dieren binnen dertig minuten (slechts “spoedig”) worden bevrijd en op welke manier dat gebeurt. De vergunning is op dit punt niet deugdelijk gemotiveerd.

Reactie GS

- 4.33. Op p. 25 van het PvA staat wel degelijk hoe wordt omgegaan met de vangst van een ander dier:

“Als een andere wolf dan GW3237m wordt gevangen, dan wordt deze indien noodzakelijk verdoofd, uit de klem bevrijd en vrijgelaten.”

- 4.34. Het argument van de dierenarts is onder grond 6 reeds weersproken.

¹⁴ [Jaarrapportage 13 december 2019 def 7 jan \(zoogdiervereniging.nl\)](#)

- 4.35. Het bevrijden van andere dieren gebeurt niet binnen 30 minuten. De termijn van 30 minuten staat voor het arriveren bij het gevangen dier waarna het dier meteen wordt verdoofd. Dat gebeurt ook bij een ander dier waarna dit dier zo snel mogelijk na het verdoven wordt losgemaakt uit de klem. Het voorschrift is correct en in lijn met het PvA.
- 4.36. In voorschrift q) staat: "Aanvullend negatief conditioneren wordt slechts uitgevoerd na een geslaagde poging tot vangen en zenderen en wanneer hier, op grond van duiding door betrokken wolvendeskundige, voldoende aanleiding toe is. Het middel dat hierbij wordt gebruikt is een paintballgeweer van het type FN-303."
- 4.37. Animal Rights merkt op dat dit voorschrift met onvoldoende waarborgen is omkleed. Het aanvullend negatief conditioneren (paintballen) is in dit geval een nieuwe activiteit die mogelijk volgt na het vangen en zenderen. Op basis van dit voorschrift zou hiertoe direct kunnen worden overgegaan na beoordeling van "een betrokken wolvendeskundige" zonder dat die beoordeling wordt overgelegd en het nieuwe besluit (inclusief beoordeling van de pas op dat moment onderbouwde noodzaak) in rechte kan worden aangevochten. Animal Rights vindt dat in strijd met het wettelijk stelsel, alsmede het besluit op dit punt onzorgvuldig voorbereid en gemotiveerd, waardoor dit voorschrift en de het gebruik van het paintballgeweer onrechtmatig is. Dezelfde motivatie geldt ten aanzien van voorschrift r).
- 4.38. In voorschrift r) staat (voor zover relevant) dat voor het toepassen van het middel een minimumafstand van de schutter tot de wolf van 15 meter en een maximumafstand van 30 meter geldt, daarbij dient dusdanig gericht te worden dat op de bilspier/achterhand van de wolf getroffen wordt en alleen indien sprake is van een stilstaande of langzaam bewegende wolf zodat nauwkeurig gericht kan worden.

Reactie GS

- 4.39. GS geven aan dat de omgevingsvergunning ook is verleend voor de activiteit van het verstoren met het paintball geweer op basis van de beoordeling door deskundigen dat de eerste stap – vangen, verdoven, zenderen en weggagen – mogelijk niet helpt. De tweede stap van het paintballen is al volledig afgewogen waarbij voorschriften q) en r) borgen dat paintballen de tweede stap is en wordt toegepast als de eerste stap niet heeft gewerkt. Dit argument van Animal Rights snijdt geen hout.

5. Conclusie

- 5.1. Concluderend geldt dat op basis van langdurig en deugdelijk onderzoek door toonaangevende wolvendeskundigen naar de wolf GW3237m, vast is komen te staan

dat het bestreden besluit voldoet aan artikel 8.74k van het Besluit kwaliteit leefomgeving en artikel 16 Habitatrichtlijn: (i) er is sprake van een noodzaak, (ii) er is geen andere bevredigende oplossing en (iii) er wordt geen afbreuk gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de wolf.

- 5.2. Gelet op al het vorenstaande, zijn wij van mening dat het bestreden besluit in stand dient te blijven en wij verzoeken uw voorzieningenrechter dan ook om de verzoeken van de Faunabescherming respectievelijk Animal Rights om voorlopige voorziening af te wijzen.
- 5.3. Een kopie van dit verweerschrift is verstuurd aan de gemachtigden van de Faunabescherming respectievelijk Animal Rights.

Met vriendelijke groet,
Straatman Koster Advocaten B.V.

1/8
[Redacted signature]

[Redacted signature]